

8. TARIM SİGORTALARINDA HASAR TESPİTİ (TAZMİNAT HESABI)

Hasar, sigorta poliçesi ile teminat altına alınan risklerden, herhangi birinin gerçekleşmesi durumunda oluşan zarardır. Hasar; kaza, doğal afetler, ihmal sonucu oluşur. Ürün miktarında, kalitesinde ya da malın kıymetinde azalma olarak ortaya çıkar. Hasarın doğru bir şekilde belirlenmesi, zararın tazmini açısından önemlidir. Ne sigortacı gereğinden fazla tazminat ödemeli ne de sigortalı alacağı tazminat ile mağdur duruma düşmelidir.

Sigortalı varlıklarda meydana gelen zararı tespit etmek için kullanılan yöntemler;

- Tarım işletmelerinde uygulanan tarım teknolojisi,
- Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri,
- Hasarın belli aralıklarla tekrar eden oluş zamanı,
- Girdi ve ürün piyasalarının durumu gibi pek çok faktöre bağlı olarak değişebilmektedir.

Bitkisel ürün sigortasında, sigortalı, hasar ihbarını teknik olarak hasar tespitinin doğru hatasız ve zamanında yapılmasını sağlayacak sürede sigorta şirketi ya da acentesi aracılığıyla sistem üzerinden, rizikonun gerçekleşme tarihinden itibaren don hasarlarında 10 günü, diğer hasarlarda 15 günü aşmayacak şekilde yapar. TARSİM'e ihbarı yapanın adı, soyadı ve telefon numarası, sigorta poliçe numarası, hasarın gerçekleştiği tarih, acenteye bildirim tarihi, hasar nedeni bildirilir.

Sera sigortasında, sigortalı en geç 24 saat içinde TARSİM'e ihbarı yapanın adı, soyadı ve telefon numarası, sigorta poliçe numarası, hasarın gerçekleştiği tarih, acenteye bildirim tarihi, hasar nedenini bildirmekle mükelleftir.

Büyükbaş, küçükbaş, kümes hayvanları hayat sigortaları ve arıcılık sigortalarında hasar ihbarı en geç 24 saat içinde telefonla ya da çağrı merkezi aracılığı ile yapılarak; poliçe numarası, hasarlı hayvanın kulak küpe numarası, hasar nedeni sigortalının iletişim bilgileri bildirilmelidir.

Tarım sigortaları havuzu eksperleri tarafından hasar oranı belirlenmeden önce gerçek verim tespit edilir. Poliçede yazılı, beyan edilen verimin, gerçek verimin altında olması durumunda, TARSİM, en fazla beyan edilmiş verime kadar sorumludur.

Beyan edilen verimin, TARSİM eksperleri tarafından belirlenen gerçek verimin üstünde olması durumunda, tazminat hesabı TARSİM eksperleri tarafından tespit edilen gerçek verim üzerinden yapılır.

Yapılan ekspertiz sonucuna itiraz etmek isteyenler, ekspertiz sırasında, eksper tarafından sigortalıya verilen kesin ekspertiz ön bilgi formu çiftçi nüshasının ekspertiz ile ilgili kısmını doldurup, sigorta yaptıran şirket aracılığıyla, ekspertizden itibaren üç gün içinde TARSİM'e yazılı olarak itiraz edebilirler.

Devlet destekli tarım sigortalarında hasar dosyasındaki tüm işlemler tamamlanarak kesinleşmiş olan tazminat miktarı en geç 30 gün içerisinde sigortalıya ödenir. Bitkisel ürün sigortasında hasat tarihinden önce ödemez. Tazminat ödemeleri, T.C. Ziraat Bankası şubelerince yapılır.

Hasar tespiti, sonucu daha alınmamış, yetiştirme döneminin herhangi bir aşamasında, sigorta bedelinin tespitinden daha zordur.

Çiftçinin hasarda rolünün olup olmaması noktasında ahlaki riskte ortaya çıkabilmektedir.

Kayıpların belirlenmesinde;

- Üretim sürecinde yapılan uygulamalar,
- Üreticiden kaynaklanan ihmal ve dikkatsizlikler,
- Kasdi zarar vermeler dikkate alınarak sigorta acentesi tazminatın belirlenmesinde olması gerekenden daha az kayıp belirleyebilir.

Dünyada tarım sigortalarında uygulanan hasar tespit ve tazminat ödemeleri başlıca dört grupta toplanabilir:

a) Hasar bazlı tarım sigortaları

Bu programda, örneğin dolu sigortası için riskin sigortalı parselde neden olduğu ürün kaybının, mevcut (normal) koşullarda gerçekleşmesi beklenen ürün miktarına oranı (Ürün Kaybı/Normal Verim) belirlenir. Bu hasar oranı, sigorta poliçesinde beyan edilen verim ile eksperin hasar oluşmasaydı gerçekleştireceğini belirlediği verimden hangisi daha az ise ona uygulanır.

Tazminat, önceden belirlenmiş olan muafiyet oranı, belirlenen hasar oranından düşülerek poliçede yazılı olan ürün birim fiyatı ile verim miktarı çarpılarak bulunur.

b) Verim Bazlı Tarım Sigortası

En yaygın kullanılan tarım sigortası programıdır. İşletme veya parsel bazlı uygulanır. Kontrol edilemeyen tüm riskler teminat altına alınır.

Bireysel parsellerin geçmiş yıllardaki verimlerinin ortalamasının belirli bir yüzdesi (%50-70) garanti edilir. Hasar tespitleri her parselde nihai verim ölçmesi şeklinde yapılır. Bu yöntemin başarısı için son 5-10 yıla ait sağlıklı (doğru) verim verilerine gereksinim vardır. Eksperler, verim eksikliğine sebep olan faktörleri iyi ayırt edebilmelidir.

c) Gelir bazlı Tarım Sigortası

Ürün veriminde ve/veya fiyatındaki düşüşten kaynaklanan gelir kaybına karşı üreticileri koruyan bir sigorta programıdır.

d) İndeks Bazlı Tarım Sigortası

Bu sigorta programında hasar tespiti arazide yapılmaz. Hasar ile arasında yüksek derecede ilişki bulunan, bölgesel yağış, sıcaklık, verim gibi değişkenler kullanılarak hesaplanan indeks değerleri esas alınır.

Bu değişkenlerde sigorta yapılan yılda belirlenen eşik değerinin altında bir gerçekleşme olursa, tüm sigortalılara birim alana göre önceden belirlenmiş sabit ve eşit miktarda tazminat ödenir.

İndeks sigortasında, bölge olarak tanımlanan il veya ilçenin geriye doğru verim ortalamasının %50-90'ı arasında belirlenen ve sigorta yaptıran tarafından seçilen oran garanti edilir. Bu sigortada birim alan için uygulanan primde aynıdır.

İndeks sigortasında bazı ülkelerde (ABD, Kanada, İspanya gibi), bitkilerde gelişmenin ve ürün veriminin göstergesi olarak uydu görüntüleri kullanılmaktadır.

8.1.Bitkisel Ürünlerde Hasar Tespiti

Bitkisel ürünlerde hasar, ürünün ekiminden, son tüketiciye ulaştırıldığı pazarlara taşınmasını kapsayan sürecin herhangi bir döneminde meydana gelebilir. Hasarın gerçekleşme dönemine göre meydana gelen zararın boyutu değişebilmektedir. Sigorta poliçelerinde, ürünler itibariyle sigortanın başlangıç ve bitiş tarihleri belirtilmektedir.

Hasarın oluştuğu zamanki ürün gelişme dönemi önemlidir. Buna göre hasar oranını belirleme kriterleri ve yöntemleri farklı olabilmektedir. Örneğin hububatta, kardeşlenme döneminden önceki dolu yağışları bir hasar ortaya çıkarmazken, sap oluşumu döneminde %100 hasar oluşabilir. Şeker pancarı yetiştirmede dolu yapraklara zarar verirse bu kök gövdesinin oluşumunu olumsuz etkileyerek %10-15 oranında zarar ortaya çıkabilir.

Tarım sigortalarında hasar oranlarının belirlenmesinde, doğal afet zararları için;

- Pazar fiyatı
- Maliyet fiyatı
- İkame fiyatı (yeniden üretim maliyeti) yöntemleri kullanılabilir (Çetin, 2007).

Bazı ülkelerde, uzun yıllık gözlemlere dayalı veri bankalarının bulunduğu durumlarda, "Uzaktan Algılama Yöntemi" ile hasar tespiti yapılabilmektedir.

Zarar gören alanda, hasar oranını belirlemek için alanı temsil edecek yerlerden yeterli sayıda örnek alınarak, sayım yapılır. Bu şekilde belirlenen kayıp ürün miktarı, normal verim miktarına oranlanarak, hasar oranı saptanır.

$$\text{Hasar} = \frac{\text{Sigortalı Alanın Normal Verimi (kg/da)} - \text{Zaradan Sonra Aynı Alandan Elde Edileceği Tahmin Edilen Ortalama Verim (kg/da)}}{\text{Sigortalı Alanın Normal Verimi (kg/da)}} \times 100$$

Oranı(%)

Bu formülle % olarak doğru bir hasar oranı hesaplayabilmek için alanı iyi temsil edecek sayıda örnek alınması önerilmektedir.

Örnek sayısı, eksper tarafından belirlenmelidir. Hasar miktarı arazi üzerinde değişkenlik gösteriyor yani homojen değilse daha fazla sayıda örnek alınmalıdır.

Henüz tarlada ekonomik olarak yararlanılamayacak yetiştirme safhasında olan ürünler ile tesis dönemindeki meyve bahçeleri için hasar miktarı ürünlere o zamana kadar yapılan masraflar toplamıdır.

Bitkilerin ilk gelişme devresinde %100 hasar oluşmuş ve o arazide aynı ürünü ya da onun yerine başka bir ürünün yeniden üretilmesi mümkün ise hasar hesabında, sadece değişken üretim masrafları dikkate alınır. Eğer yeniden üretim imkanı yoksa hasar, sabit ve değişken masrafların toplamıdır.

Meyve ağaçlarıyla kaplı alanların hasar tespitinde, canlılığını kaybetmiş olan fidanların sayıları ve muhtemel koruma nedenleri saptanır.

Bir dekar alan için yapılan tesis masrafları, bir dekadaki fidan sayısına bölünerek, bir adet fidanın tesis masrafları hesaplanır. Bu miktar, hasarlı fidan sayısı ile çarpılarak toplam hasar tutarına ulaşılır.

Sigorta poliçesinde, meyvelerin sigorta bedeli ve toplam fidan sayısı belli olduğundan hasar miktarı yani tazmin edilecek zarar şu formülle bulunur:

$$\begin{array}{l} \text{Meyvelerin Hasar} \\ \text{Miktarı, Tutarı} \end{array} = \text{Sigorta Bedeli} \times \frac{\text{Hasarlı Fidan Sayısı (Adet)}}{\text{Toplam Sigortalı Fidan Sayısı (Adet)}}$$

Bu tip sigortalarda, sigorta bedeli, her yıl yapılan tesis masrafları kadar artar. Hasar tespitinde, tesis giderleri hesaplanırken maliyet unsurlarının çiftlik avlusu fiyatları esas alınır.

Bazı ülkelerde, ürünlerin farklı gelişme dönemlerinde dolu, don gibi faktörlerin ne miktarda hasar yaptığı araştırmalarla belirlenerek, bir veri tabanı oluşturulmuştur. Bu hasar oranları kullanılarak hasar tespiti kolaylıkla yapılabilmektedir.

Örneğin; sigortalı bir buğday tarlasında, üç örnek alanında toplam 120 bitki alınmıştır. Bunların 50'sinde %30, 20'sinde %100, 25'inde %50, 15'inde %10, %10'unda %0 hasar vardır. Bu durumda Ortalama Hasar Oranı = $(50 \times 0,30) + (20 \times 1) + (25 \times 0,50) + (15 \times 0,10) + (0 \times 0,10) = \%49$ 'dur.

Bu şekilde hasar tespitinde, ortalama hasar oranını kullanabilmek için çok sayıda araştırma yapılarak, bitkinin gelişme dönemleri itibariyle ortalama hasar oranlarının (değerlendirme faktörlerinin) belirlenmiş olması gerekir.